

Somini
od popotovanja št. 11. ladije Saida
1898-1899.

»SPOMINI OD POPOTOVANJA NJEGOVEGA
VELIČANSTVA LADIJE SAIDA«

POTOVANJA Z LADJAMI AVSTRO-OGRSKE VOJNE MORNARICE
SKOZI OČI SLOVENSKEGA POMORŠČAKOVA

POMORSKI MUZEJ »SERGEJ MAŠERA« PIRAN
MUSEO DEL MARE »SERGEJ MAŠERA« PIRANO

INTERNAUTICA
INTERNATIONAL BOAT SHOW

»SPOMINI
OD POPOTOVANJA
NJEGOVEGA
VELIČANSTVA LADIJE
SAIDA«

Potovanja z
ladjami avstro-ogrške
vojne mornarice
skozi oči slovenskih
pomorščakov

V drugi polovici 19. stoletja se je tudi Avstro-Ogrska vključila v tekmo evropskih držav pri osvajanju novega sveta. Iskala je nova tržišča za svoje proizvode ter cenejše surovine, ki jih je potrebovala za lastno industrijo. Pri tem se je opirala na svojo vojno mornarico, ki je postajala vse močnejša in ki je skušala dohietati mornarice velikih pomorskih držav. V oddaljene dežele, zlasti na Daljni vzhod in na potovanja okoli sveta so odpule številne njene ladje, ki so imele tudi znanstvene in diplomatske namene. Na njih so bili znanstveniki (geografi, kartografi, geologi, biologi, etnografi ...), slikarji, fotografi in drugi. Potovanja pa so bila pomembna tudi zato, ker se je na njih šolal pomorski kader. Gojenci pomorskih akademij in podčastniških šol so morali na takih potovanjih opraviti praktični del šolanja.

Na teh odpravah, ki so bile najštevilnejše konec 19. stoletja, so kot častniki, podčastniki, mornarji ali kadetje sodelovali pomorščaki različnih narodnosti avstro-ogrške monarhije. Med njimi so bili tudi Slovenci (okoli 3%).

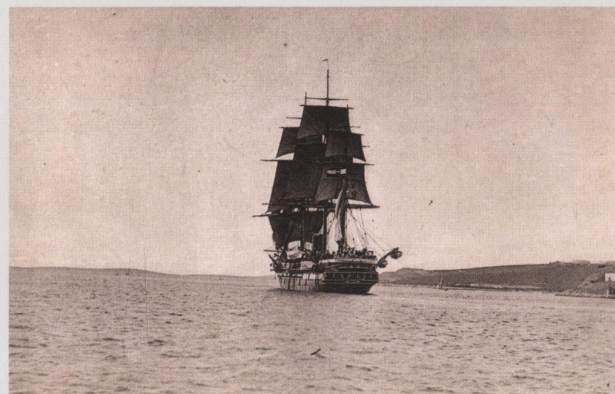
Mladenci so prišli v mornarico na različne načine. Nekateri so bili rekrutirani, drugi pa so bili prostovoljci. Za mornarico so se odločili, da bi se izognili služenju vojaške obveznosti na kopnem ali pa so jih tja gnali ljubezen do morja ali do vojaškega poklica, iskanje novih dogodivščin, drugačnega načina življenja ter želja, da bi spoznali tuje kraje in dežele. In do vsega tega so lahko prišli tudi sinovi revnih staršev.

Tisti, ki so bili v mornarico vpoklicani, so morali običajno odslužiti 5 let vojaške obveznosti, prostovoljci pa so se prijavljali za dobo 12 let, kar jim je dalo tudi več možnosti za napredovanje. Oboji pa so se lahko izobraževali na šolah za podčastnike, ki so bile v Pulju, Šibeniku in v Đenovicih v Boki Kotorski.

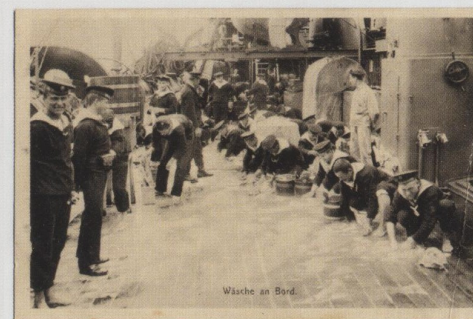
Častniki so se šolali na vojaških pomorskih akademijah, ki so bile v nasprotju s pomorskimi trgovskimi akademijami brezplačne. Zato so si lahko poklic častnika vojne mornarice pridobili tudi fantje iz revnejših družin. Častniki so se sprva izobraževali v Benetkah (1814-1848), nato v Trstu (1848-1865), nazadnje pa na Reki (1865-1918). Fantom z že končano civilno srednjo šolo so na poti do častniškega naslova pomagali tudi enoletni tečajji za mornariške aspirante. Bodoči častniki so morali svoje znanje nadgraditi in dokazati na plovbi. Po končanem teoretičnem delu šolanja so morali odslužiti še dve leti na ladji. Šele nato so lahko opravili izpit za mornariškega častnika. Običajno so se udeležili potovanja, ki je trajalo 6, 12, 18 ali celo več mesecev. Tako so se mnogi že kot kadetje, mornariški častniški aspiranti, kot mornarji ali pozneje kot podčastniki ali častniki udeležili potovanj okoli sveta.

Mladenci so si na teh potovanjih pridobili praktično znanje. Poleg bogatih izkušenj na tem področju pa so se tudi širše izobrazili. Spoznali so nove dežele ter njihova ljudstva in kulturo. Ker so bila potovanja v oddaljene dežele v tistem času še vedno redkost, so bila izredno zanimiva tako za udeležence kot za širšo javnost. Pomorščaki so o njih pripovedovali znancem in sorodnikom. Pisali so jim pisma in razglednice. Nekateri (Anton Dolenc, Vinko Vidmar, Wilhelm Potočnik, Matija Domjan in Jožef Perme) so svoja poročila in vtise s potovanj objavili v različnih revijah in časopisih, drugi pa so nam zapustili le svoje rokopise. Eden takih je bil tudi podčastnik avstro-ogrške mornarice Ivan Rupnik.

Objavljeni in neobjavljeni potopisi, ki so se do danes ohranili, so skupaj s številnimi ohranjenimi fotografijami in različnimi predmeti ter dokumenti pomemben vir za spoznavanje življenja pomorščakov na plovbi, njihove kulture ter krajev, ki so jih med potovanji obiskali.

Avstro-ogrška vojna ladja Saida (Fotografija iz knjige H. Marchetti, Die Erdumsegelung S.M.Schiffes »Saida« in den Jahren 1890, 1891, 1892)

Mornarji in kadetje so si morali sami pokrpati in zašiti raztrgana oblačila (Fotografija iz albuma fotografij Metoda Cirila Koča s potovanja okoli sveta z ladjo Donau v letih 1894 in 1895)

Čiščenje krova (Fotografija iz zapuščine Ivana Rupnika)

Spomini prešlih dni

Spomini od popotovanja Nj. Vel. ladije Saída

1898 – 1899

Odlomki iz rokopisa mornariškega pisarja Ivana Rupnika

Marsikedo, ko se mu vzbujajo želje enkrat čez morje v dalni in še nepoznani svet, si misli, kako srečen pač mora biti mornarski stan. Vendar temu ni tako, ako se natanko opazuje. Res je, da je prijetno, a tudi mnogo britkih in težavnih uric in trenutkov je treba na morju prestati.

Enako je bilo tudi z nami, ki smo bili še mladi ter še ne popolnoma in dovolj izkušeni mornarji. Tudi nam je rojila misel v glavi: v druge kraje – v druga mesta. Letnik 1898 iz pomorske podoficirske šole v Šibeniku, ko smo se vrnili po preteklem pripadajočem dopustu, vkrcali smo se v Pulju 19. septembra 1898. leta na Njegovega Veličanstva Ladijo »Saída«.

Nade polni in z nekako nestrpnostjo smo pričakovali dneva, ko se bode odvezala Saída v pristanišču od boje, na katerej smo bili priklenjeni, in da se podamo na pot v ptuje kraje in dežele čez široko morje za eno leto.

Saída. Ta ladija je bila leta 1878 zgotovljena iz lesa hrastovega in železnih gred. Pokrita korveta z tremi jربولi precej visokimi na katerih so po 4 križi za jadra, dolga je 71 m. Pomoštvo je iz 12 častnikov, 12 kadetov, 2 zdravnik, 5 uradnikov parostrojnih, eden je komisar in 380 mož.

Do zadnjega dne pred odhodom smo vkrcavali kameno oglje, strelivo, rezervne potrebščine, živež in t. d., z eno besedo, vse kar je treba za daljše potovanje. Ko smo v parih dneh imeli vse to naloženo in vkrcano že na brodu in ko približal se je tudi pričakovani 1. oktober - dan odpotovanja, že ob 4. uri zjutraj smo vstali kakor navadno na poziv trombe in brodarjeve piščalke. Ko smo še zaspanih oči zmotali in vredili postelje – visalke, na krovu na določenih prostorih smo se vmili. To pa večji del samo po mačje. Namreč slana voda je drugačna, sladke je bilo pa kaj težko dobiti, ker se rabi samo za kuhanje in piti.

Po zavzitem zajtrku, to je pač črna kava – rujavkasta voda z kruhom (zvani Parsetelj), je vsakdo popušil cigaret, ker je samo malo prostega časa.

Mnogim je bilo danes težko pri srcu, ker pred kratkim se je vsak gibal še doma med svojci, starši, med brati in sesterami. Nehoteč posilijo vsaketerga solze v obeh. Žalost ga obide, ko je treba zapustiti domačo deželo, zemljo kjer je preživel mlada leta in zdaj nastopiti nevarno dolgo pot po morju - Bog ve, če bode tudi srečen, da se zdrav povrne.

Med tem časom odklopili so tudi že verigo, s katero je bila kot priklenjena Saída. Ob 8. uri nas pokliče piščalka brodarja in njegov hrusčeči glas »Alle Man an die Anker Stationen!«, na kar smo naglo takoj došli vsak na svojo določeno postajo oziroma svoje mesto.

Na bližje ležečem polotoku nam je mornarska glazba ter množica mešanih oseb še dolgo mahala v slovo z belimi robci. Naša godba na brodu je med tem ves čas vesele koračnice igrala.

Isti večer, to je po večerji ob 6. uri smo že bolj veselih obrazov. Sem in tja zbrana kopica rojakov, seveda po jezikovnem govorjenju skupaj na tleh sedeč, Hrvati, Istrijani, Čehi, Ogrri, Nemci, Avstrijci i. t. d.. Vsaka grupa oddelek zase, tudi Slovenci v svojem krogu, in kmalu se je čulo tudi petje in živahno gibanje. Kdo bi si mislil, da se sred širnega morja čujejo tudi večkrat vsakovrstni glasovi. Dalmatinci imajo sicer bolj otroške in zavlečene enoglasne pesmi. Slovenskih lepih pesmi je tudi čuti, a žali Bog, ker nas je le malo, okoli 15 Slovencev.

Ako igra godba večkrat ob prilikah se tudi porabi na poskok, pa tudi za družabne igre mornarjev med seboj; tombola za denar ali na karte, kar je tudi strogo prepovedano. Ampak tudi mnogo družih iger, na primer taljani takozvani moro, to je s prsti kažoč in ob enem štetju.

Ali pa tudi z vprašanjem in odgovori – frate. Vse to je seveda ako je prijeten večer. Zabava se vedno dobi. Tudi če je bilo veliko dela po dnevu, tako si postreže s tem, da se ležeč na tleh in pod glavo vrv zvito v kolobar, kateri mu služi za vzglavje, si tako odpočije trudne členke in žuljave roke. Prostor za to je samo na krovu. Pod krovom je dovoljeno bivanje samo prostim od službe in še tim ne vedno. Kadar je mirno morje so tudi, čeprav malo, vendar vesele proste ure. V slabem vremenu, če pluska voda preko stene, da je krov moker, je skromna zabava. Navadno je pa tudi malo miru takrat, ako se zaganjajo valovi, da se ladija meče kakor čez visoke vodene hribe. Takrat gotovo ni posebno prijetno, ako se dobi pljusak slane vode v obraz in za vrat. To je joj pa tudi smeh.

Vsaki dan od zore do mraka, vedno smo imeli dela dovolj in brez prestanka. Pomoštvo na ladji je razdeljeno v 2 polovici in vsaka polovica še v dve. Po morju se menja v službi vsakih 4 ur ena polovica.

Vsaki dan je ob 5 uri vse na nogah, zatem se spravi postelje, vmivanje, zajtrk. Z vodo se potem vsaki dan opere krov, samo v sobotah se posipa tudi pesek in pere vse drugo kar je vmazanega.

Vsaki četrtek in nedeljo se menjava spodnje perilo, katerega se mora seveda oprati v slani vodi, ker sladka voda je zlato. Se ne mora in tudi ne sme uporabljati. Le za kuhanje in pitje. Razen brez dovoljenja, če se jo takorekoč vkrađe. Da se ne zgodi kaj tacega je postavljen za stražo mornar zraven vode. Tam je voda samo za piti in se dela iz slane vode, ako jo zmanjka.

Treba je tudi oprati večkrat na mesec posteljno opravo. To je med časom, ko se pere krov (pol ure). Zatim je snaženje obleke in čevljev – Tagskleider, in čiščenje kovine, ob sobotah pa ogled zdravnikov. Vsaki dan, ko je vse v redu, je ogled- Tagskleidvisite, če je vse v redu, zatim pa prične šola, vežbe, vaje i. t. d. do pol 12. ure. Med tem časom četr ure prosto. Ob 12. južina, potem pa prosto do ene ure. Popoldan je zopet kaj tacega do pete ure, potem je čas za preoblačenje, ker vsaki dan za podnevu je boljša obleka, ponoči slabša. Ob 6. uri je štetje, če so vsi in vse v redu, zatim je večerja in prosto do 8. ure. Po tej uri zopet za spat. In to se vrti, gre dan za dnem naprej.

Ladja je odplula iz Pulja, nato pa plula po Jadranskem morju, čez Sredozemlje in skozi Sueški prekop, ob vzhodni afriški obali ter čez Indijski ocean do Avstralije, nato pa do Japonske in nazaj. Obiskali so Port Said, Suez, Aden, Zanzibar, Dar es Salaam, otok Mayotte, otok Madagaskar, Mozambik, Durban, Fremantle, Hong Kong, Kjušu, Singapur, Port Viktorijo in več drugih pristanišč.

Mornarji v prostem času (Fotografija iz albuma fotografij Ludvika Erjavca)

Pomorski krst na ekvatorju (Fotografija iz albuma fotografij Metoda Cirila Kocha s potovanja okoli sveta z ladjo Donau v letih 1894 in 1895)

Tretji dan nisem imel čiste vrvice, na katerej se nosi brodski nož okoli vratu, in bi kmalu dobil kazen, ker sem pa imel izgovor, da sem ga umazal ravno kar pri delu na spodnjem križu jadra, sem bil oproščen.

Tudi obleko, to je perilo smo premenili navadno v nedeljo in v četrtek a v petek zjutraj se opere in potem obesi na vrvi, katere so zato napete. Težko je oprati, ker v slani vodi se milo, žajfa, kar polzi in ni mogoče dobiti pen, sladke vode se pa ne dobi. Ko se je oprano perilo obesilo, ne sme nikdo prej odvezati. Vsi skupaj na zapoved čakajoč kakor volkovi na ovce planejo na popuščene vrvi in perilo. Srečen kdor dobi vse in čisto. Pere se na dopust častnika tudi ponoči, če služba dopušča, samo da to je še bolj v nevarnosti in tudi večkrat se zgodi, da si zvečer s perilom pod glavo okrajša čas službe, in potem ko se prebudi iz sanj, jezen umazano perilo zopet spravi v vrečo, kjer ima vso obleko.

V Rudečem morju vlada neprestana vročina do 36°C v senci. Zaradi tega smo oblekli belo, iz tkanine napravljeno obleko. Dvakrat dnevno smo imeli na krovu kopelj brizg. To nam je lajšalo vročino, a samo za toliko časa, dokler je brizgala voda. Tudi brez čevljev in spodnje obleke smo bili. Še to nam je bilo preveč. Tako ponoči brez odeje in samo spodnje hlače, še to smo zamenili za plavalne hlače, ter drugače trudni, pa ni bilo mogoče spati zaradi vročine.

Ker ni bilo vetra in zaradi velike vročine so nas tudi terali v delo za stroji. Morali smo grabiti premog in bližje kotlov metati, kar nam ni bilo nič povšeči, četudi so dali vsake 2 ure pol litra vina. Kako so težko prestajali šele kurjači, ko so mogli več časa delati kakor pa mi. Tudi nam se je lupila koža potem po obrazu in grintavi so postali nekateri udje. Več od njih je moralo biti prostih od službe zaradi izčrpanosti.

19. novembra je bil na brodu govor gospoda ladijskega zapovednika, v katerem nas spominja, da je rojstni dan naše svetle cesarice Elizabete, katere se vsaki veselo spominja. Res ginilo nas je in z vsem srcem se je čul iz vseh navzočih »Hura« glas.

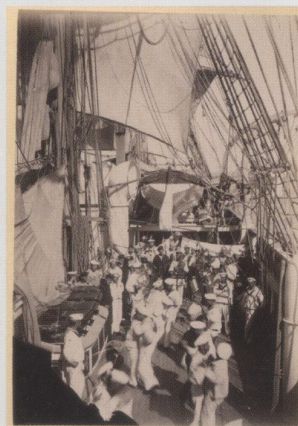
Popoldan smo pričakovali, da pridemo na Ekvator – Ravnik, za kar smo se že prej pripravili. Oblečeni v slabi obleki in brez čevljev smo se zbrali na zadnjem delu ladje vse premožtvo. Ko smo prišli že blizu Ekvatorja, z opazovanjem na inštrumente-sekstante, (in ko) so prevzeli krmilo kakor zamorci oblečeni služabniki Neptuna, to je morskega kralja, se je kmalu vstavila ladja. Nato se je pripeljal na vozu z kolesi Neptun in Kraljica Ekvatorja, oba lepo oblečena z krono na glavi. Spremljevala jih je godba in še več mož družih preoblečenih v vsakovrstnih oblekah.

Ko se je Neptun podal na komando - most zapovednika in se istemu kot tak njemu predstavil, da prevzema mesto, na Neptunovo povelje je, krmilo – desno - levo i. t. d., vožnja prenehala, a med tem na krovu so več smešnih iger predstavljali njegovo spremstvo, na primer mornarjem lase strigili z velikimi lesenimi škarjami, brili z mečem, zobe ruvali z navadnimi kleščami i. t. d. Jako smešni prizori. A na enkrat se prične kakor v kaki vojski. Voda

se poliva in meče. Vsakdo mora biti krščen. Eden na družega brez izjeme ali je mornar ali častnik, še celo zapovednik ladje ni izjema ali preziran takrat. Mnogo jih je pobegnilo pod krov, vendar suhi niso ostali, ni eden. Ko je bilo še vse v razigranem neredu, nas je tudi en častnik, ki je imel fotografski aparat pripravljen, vtisnil na njegov način v sliko. Za tim smo se zopet preoblekli in zvečer smo imeli še enkrat toliko vina kakor navadno. Krov se je kmalu osušil, ker je bilo vroče popoldne. Tako smo tedaj kot posadka prvikrat ekvatorialni krst obhajali, kar je že stara šega in navada na vsakem brodu med mornarji.

Ivan Rupnik

Rodil se je leta 1880 v Podkraju pri Ajdovščini in leta 1895 kot prostovoljec odšel v mornarico. Pomorsko podčastniško šolo v Šibeniku je zaključil leta 1898 in se vkrcal na ladjo Saida, s katero je objadral svet. Pozneje je dosegel čin vodnika artilerijske stroke, leta 1917 pa je postal mornariški pisar.

Ples na ladji (Fotografija iz albuma fotografij Metoda Cirila Kocha s potovanja okoli sveta z ladjo Donau v letih 1894 in 1895)

Avtorica besedila in razstave: Bogdana Marinac

Lektor: Jože Hočevnar

Prevod v angleščino: Marko Korošec

Oblikovanje zloženke in razstave: Studio 37

Izdala: Studio 37 in Marina Portorož

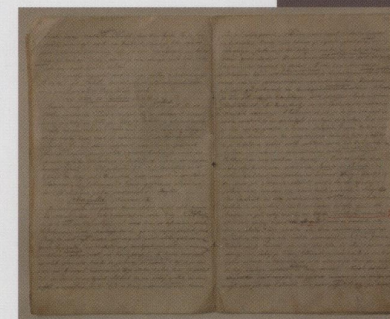
Tisk: Tiskarna Petrič

Naklada: 5.000

Piran, 2005

Razstavo in tisk kataloga je omogočil mednarodni navtični salon Internautica.

Rokopis Ivana Rupnika »Spomin prešlih dni, Spomini od potovanja Nj. Vel. ladije Saida 1898-1899«, fotografije in druge razstavljene predmete hrani Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.

Rokopis »Spomini prešlih dni« Ivana Rupnika (foto Igor Presl)

Zemljevid iz potopisa »Spomini prešlih dni« Ivana Rupnika (foto Igor Presl)